

Εικόνα 1.

Τεθειόφοιτες του 1933. Στη δεύτερη σειρά οι εκπαιδευτικοί Δ. Πουδημένος (θεολόγος), Πανόπουδος (παιδαγωγός), Ευ. Κορμιανού (Γυμνάστρια), η καθηγήτρια των Γαλλικών που οι μαθήτριες φώναζαν "Jusquela", Εδ. Σταμπόγδη (διευθύντρια), Αγ. Νικοκάβουρα (φιλολόγος), η κ. Σούκα (επιμελήτρια), ο κ. Περίδης (Φυσικός) και ο κ. Ρομποτής (μαθηματικός). Πηγή: Δικτυακός τόπος Φιδεκπαιδευτικής Εταιρείας, Αρσάκεια - Τσούποια Σχολεία <https://bistoryarsakeio.gr/index.php>

Μαθητές και Μαθήτριες: Σχολεία Αρρένων και Θηλέων στα Ιόνια Νησιά

Γιαννούδα Σιαμέτη

Εισαγωγή

Διαχρονικά τα Ιόνια Νησιά αποτελούσαν τον σύνδεσμο μεταξύ του ελληνικού χώρου και της Δύσης. Η στρατηγική τους τοποθεσία οδήγησε τις δυνάμεις της εποχής να διεκδικήσουν την κυριαρχία τους μέσω κατακτήσεων. Οι συνεχόμενες προσπάθειες ελέγχου της περιοχής άφησαν το δικό τους σημάδι στον πολιτισμό και στην εκπαίδευση. Δεν θα μπορούσαμε, επιχειρώντας μία ιστορική αναδρομή στον τομέα της εκπαίδευσης στα Ιόνια Νησιά, να μην αναφερθούμε στη συμβολή του βρετανού φιλέλληνα Frederick North (Frederick North, 5th Earl of Guilford, 7 February 1766 – 14 October 1827), γνωστός και ως Φρειδερίκος Νορθ ή και Γκύλφορντ, στο εκπαιδευτικό σύστημα των Επτανήσων, το οποίο με πρωτοβουλία του δομήθηκε σε τρεις βαθμίδες.

Οι αλλαγές στο Εκπαιδευτικό σύστημα είχαν ως αφετηρία το 1820 και αφορούσαν τρεις βαθμίδες. Στην πρώτη βαθμίδα ανήκαν τα σχολεία με την ονομασία «Προκαταρκτικά». Στη δεύτερη κατηγορία υπάγονταν τα σχολεία με την ονομασία «Δευτερεύοντα», τα οποία μετέπειτα μετονομάστηκαν σε «Λύκεια». Λόγω των συνεχόμενων μεταβολών στο σύστημα της μέσης εκπαίδευσης από το 1839 και μετά λειτούργησε και ένα ενδιάμεσο σχολείο μεταξύ Λυκείων ή Δευτερευόντων Ιδρυμάτων και Ακαδημίας. Το σχολείο αυτό πρωτίστως ονομάστηκε «Κολέγιο(ν)» και από το 1841 «Γυμνά-

σιο(ν)». Στην τρίτη βαθμίδα ανήκε το Πανεπιστήμιο, η «Ιόνιος Ακαδημία». Το 1828 με Πράξη της Βουλής πραγματοποιήθηκε η οριστικοποίηση της διάρθρωσης των τριών επιπέδων εκπαίδευσης. Στην Ελλάδα την περίοδο του 1833-1837 το εκπαιδευτικό σύστημα διαρθρώθηκε σε τρία επίπεδα. Τα Δημοτικά σχολεία αποτελούσαν το πρώτο επίπεδο, τα Ελληνικά Σχολεία και τα Γυμνάσια το δεύτερο και στο τρίτο επίπεδο υπήρχε το Πανεπιστήμιο ¹.

Η Ιόνιος Ακαδημία ιδρύθηκε το 1824 στην Κέρκυρα σε έδαφος ελληνικό, το οποίο ήταν κατεχόμενο από ξένη δύναμη και αποτέλεσε το πρώτο ελληνικό πανεπιστήμιο της νεότερης εποχής. Η ίδρυσή της οφείλεται κατά μεγάλο ποσοστό στις ενέργειες και την οικονομική ενίσχυση του λόρδου Guilford. Τα εγκαίνια της Ιονίου Ακαδημίας έγιναν στις 29 Μαΐου 1824 και σηματοδοτούσαν την έναρξη λειτουργίας του πρώτου, σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα, σύγχρονου Πανεπιστημίου. Αποτελούσε ένα ίδρυμα για όλους τους Έλληνες και όχι μόνο για τους Επτανήσιους και είχε ως στόχο την αναγέννηση των Γραμμάτων και των Επιστημών στην Ελλάδα. Η στελέχωση του διδακτικού προσωπικού της Ιονίου Ακαδημίας έγινε κατά κύριο λόγο από Έλληνες και η κύρια γλώσσα του ήταν η ελληνική. ² Οι απόφοιτοι της Ακαδημίας έγιναν μετέπειτα στελέχη της εκπαίδευσης και της διοίκησης του νεοσύστατου ελληνικού κράτους.

-
1. Βλ. Σπύρος Γ. Κάντας, *Ιστορία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Νότιας Κέρκυρας από το 1892 έως το 1948*, Κέρκυρα 2019, σ. 27-28.
 2. Βλ. Ελένη Αγγελολομάτη-Τσουγκαράκη, *Η Ιόνιος Ακαδημία. Το χρονικό της ίδρυσης του πρώτου Ελληνικού Πανεπιστημίου (1811-1824)*, Αθήνα 1997.
-

Εικόνα 2.

Απόφοιτες τού Αρσακείου

Κερκύρας το 1913

Πηγή: Δικτυακός τόπος

Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας,

Αρσάκεια - Τροίτσεια Σχολεία

<https://historyarsakeiogr/index.php>

1. Διάρθρωση εκπαιδευτικού συστήματος - 19^{ος} αιώνας

1.1. Προκαταρκτικά σχολεία – Πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Τα Προκαταρκτικά σχολεία κάλυπταν τον αστικό και τον αγροτικό πληθυσμό των Επτανήσων σε μεγάλο ποσοστό και ήταν κατανομημένα στα Ιόνια νησιά ως εξής:

Πίνακας 1

Προκαταρκτικά σχολεία (1858)	Τοποθεσία	Σχολεία
	Κέρκυρα	35
	Κεφαλονιά	28
	Ζάκυνθος	21
	Λευκάδα	16
	Ιθάκη	9
	Κύθηρα	9
	Παξοί	6

Πηγή: α) Έγγραφο του Ανδρέα Μουστοξύδη, 17 Ιουλίου 1858 και 3 Ιανουαρίου 1859 προς τον Γραμματέα της Γερουσίας Α. Λ. Δουσιμάνη. β) Σπύρος Γ. Κάντας, Ιστορία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Νότιας Κέρκυρας από το 1892 έως το 1948, Κέρκυρα 2019, σ. 30.

Την ίδια περίοδο λειτουργούσαν και δέκα δημόσια σχολεία θηλέων τα οποία όμως εξυπηρετούσαν τον πληθυσμό που διέμενε στα κέντρα – πρωτεύουσες των νησιών και επιπροσθέτως την περιοχή του Ληξουρίου. Η ύπαρξη των δημοτικών σχολείων στα αστικά κέντρα των νησιών αφαιρούσε με τον τρόπο αυτό το δικαίωμα στην εκπαίδευση σε όσες μαθήτριες κατοικούσαν στην ύπαιθρο και ήθελαν να φοιτήσουν σε δημόσιο σχολείο. Επίσης, η ύπαρξη των ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων (Προκαταρκικά) στα Επάνησα ήταν αρκετά εμφανής και μάλιστα απορροφούσαν ένα μεγάλο ποσοστό μαθητών που προέρχονταν κυρίως από την αστική τάξη.

1.2. Δευτερεύοντα σχολεία – Μέση εκπαίδευση

Το 1857 και με το ψήφισμα του σχετικού νόμου τα Λύκεια ήταν σχολεία με τετραετή φοίτηση και το πρόγραμμά τους ήταν γενικής παιδείας με μερικά ειδικά μαθήματα τα οποία σχετίζονταν με το επάγγελμα που θα ακολουθούσαν οι μαθητές. Το Γυμνάσιο, την ίδια περίοδο, ακολούθησε με κάποιες αλλαγές το πρόγραμμα των Λυκείων, η φοίτηση ήταν διαρκείας πέντε ή έξι ετών. Σχολεία που αφορούσαν τη μέση εκπαίδευση λειτουργούσαν στα νησιά (πρωτεύουσες) και στο Ληξούρι. Στους πίνακες που ακολουθούν παρατίθενται ποσοτικά δεδομένα για τον αριθμό των μαθητών στα δευτερεύοντα σχολεία μέσα από την Έκθεση του Ι. Ν. Οικονομίδη «προσκαίρως επιτελούντος καθήκοντα Άρχοντος» το 1862.

Πίνακας 2

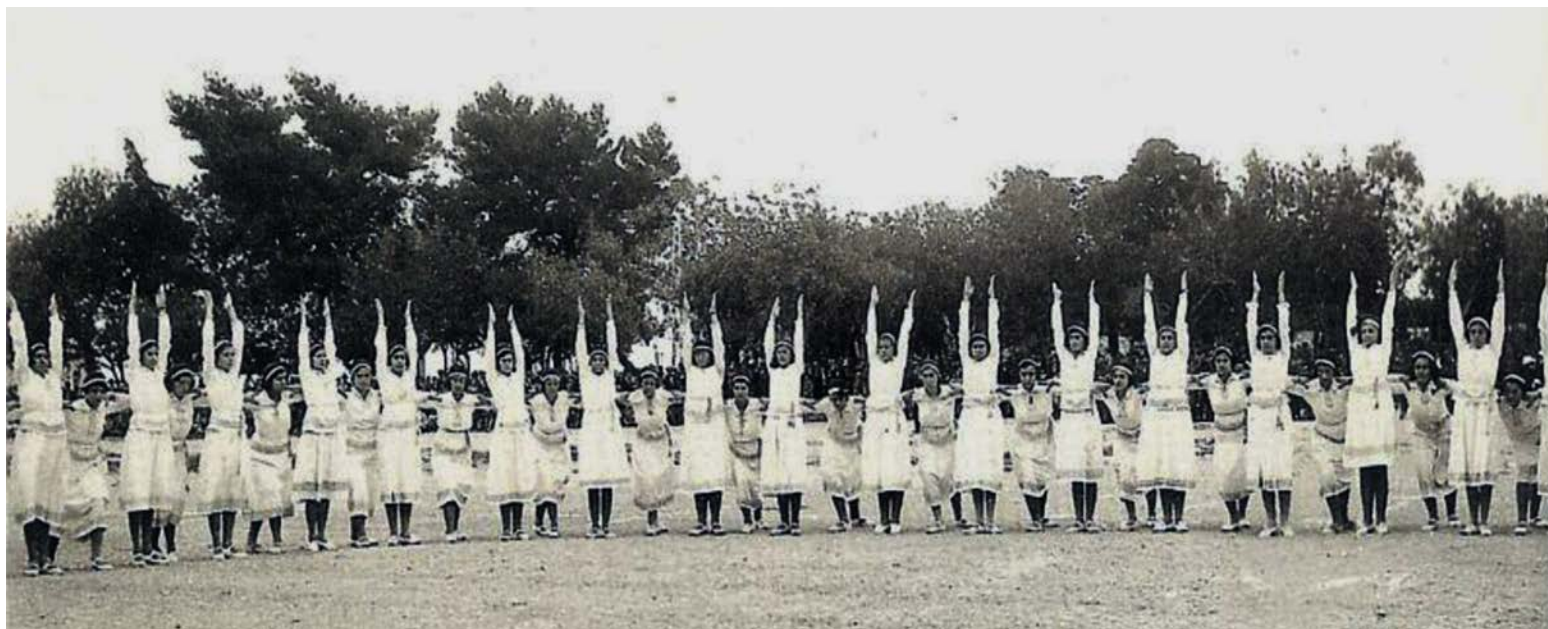
Προκαταρκτικά σχολεία θηλέων (1857-58)	Τοποθεσία	Σχολεία	Μαθητές
	Κέρκυρα	3	272
	Κεφαλονιά	2	76
	Ζάκυνθος	1	Δεν υπάρχει αναφορά
	Λευκάδα	1	Δεν υπάρχει αναφορά
	Ιθάκη	1	120
	Κύθηρα	1	36
	Παξοί	1	Δεν υπάρχει αναφορά

Πηγή: α) Ανδρέας Μουστοξύδης, Τα κυριώτερα της περί παιδείας επισήμου του Άρχοντος αλληλογραφίας προς την εκλαμπρότατην Γερουσίαν, μέρος Α', Κέρκυρα, εν τω Τυπογραφείω της Κυβερνήσεως, 1859, β) Σπύρος Γ. Κάντας, ό.π., σ. 31.

Πίνακας 3

Αριθμός μαθητών - Δευτερεύοντα Σχολεία							
	1850-51	1851-52	1852-53	1853-54	1854-55	1855-56	1856-57
Κέρκυρα	50	52	70	76	68	76	71
Κεφαλονιά	65	55	51	65	60	64	88
Ζάκυνθος	20	24	30	35	50	26	24
Λευκάδα	4	7	18	42	42	46	51
Ιθάκη	30	44	34	40	36	30	38
Κύθηρα	19	24	14	30	34	30	30
Παξοί	18	22	20	17	18	15	17
Σύνολο	206	228	237	305	308	287	319

Πηγή: Ι.Ν. Οικονομίδης, Έκθεσις περί της Δημόσιας Εκπαιδεύσεως Καθυποβηθείσα τη Ευγενεσιότητι Βουδή του Δωδέκατου Κονοβουλίου κατά την πρώτην αυτής Σύνοδον υπό του προσκαίρως επιτελούντος καθήκοντα Άρχοντος, Τυπογραφείο Ερμού Αντωνίου Τερζάκη, Κέρκυρα 1862, σ. 14.

Εικόνα 3.

Γυμναστικές επιδείξεις του Αρσακείου στην πλατεία της Σπιανάδας.

Πηγή: Δικτυακός τόπος Φιδεκπαιδευτικής Εταιρείας, Αρσάκεια - Τοσίτσεια Σχολεία

<https://historyarsakeio.gr/index.php>

Πίνακας 4

Αριθμός μαθητών - Δευτερεύοντα Σχολεία - Λύκεια	Τοποθεσία	1860-61
	Κέρκυρα	148
	Κεφαλονιά	118
	Ζάκυνθος	81
	Λευκάδα	113
	Ιθάκη	64
	Κύθηρα	42
	Παξοί	44
	Σύνολο	610

Πηγή: Ι. Ν. Οικονομίδης, *Έκθεσις περί της Δημόσιας Εκπαιδείσεως*, ό.π., σ.15.

1.3. Οι αλλαγές στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση μετά την Ένωση (1865)

Οι αλλαγές που ακολούθησαν τα επόμενα χρόνια ήταν καθοριστικές για την πορεία του εκπαιδευτικού συστήματος. Η εκπαίδευση στα Ιόνια Νησιά έπρεπε να ακολουθήσει την πορεία της εκπαίδευσης στην Ελλάδα ακόμη και εάν αυτό σήμαινε μεί-

ωση του αριθμού των σχολείων και της κρατικής επιχορήγησης από το Δημόσιο Ταμείο προς τα εκπαιδευτικά της Ιδρύματα. Η εκπαιδευτική ενσωμάτωση συνάντησε αρκετές δυσκολίες παρ' όλα αυτά πραγματοποιήθηκαν μία σειρά από αλλαγές με απώτερο στόχο τον εκσυγχρονισμό του συστήματος διδασκαλίας. Ενδεικτικά, θα αναφερθούμε στις πιο σημαντικές: α) Καταργείται η αλληλοδιδα-

κτική μέθοδος στα δημοτικά σχολεία και εφαρμόζεται το συνδιδασκτικό σύστημα, επίσης καταργήθηκαν τα δίδακτρα (ν. ΑΣΞΓ΄/ 26-7-1885) και η διάρκεια φοίτησης παγιώθηκε στα 4 έτη. β) Ίδρυση Παραρτημάτων *Διδασκαλείου* της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας στην Κέρκυρα. γ) Το νομοθετικό πλαίσιο της χώρας προσαρμόζεται και εξυπηρετεί τις ανάγκες για εκπαίδευση. Τα προγράμματα σπουδών στο Γυμνάσιο και στο Ελληνικό αναδιαμορφώθηκαν.

2. Εκπαίδευση θηλέων

Η εκπαίδευση στα Επάνησα τους πρώτους αιώνες της Βενετοκρατίας ήταν κατά κύριο λόγο ιδιωτική. Τον 16 αιώνα η Κέρκυρα, η Ζάκυνθος και η Κεφαλονιά εξασφάλισαν τη λειτουργία δημοσίου σχολείου. Η πρόσβαση στην εκπαίδευση των θηλέων άρχισε να αυξάνεται σημαντικά κατά τον 18^ο αιώνα γεγονός που αποτυπώνεται σε νοταριακά κατάστιχα όπου κάνουν την εμφάνισή τους επίσημα έγγραφα με υπογραφές γυναικών. Παράλληλα τα μοναστήρια λειτουργούσαν ως χώρος εκπαίδευσης για τα νεαρά κορίτσια. Πολύ συχνά οι οικογένειες, κυρίως των ευγενών, τα παρέδιδαν για να απαλλαγούν από την προίκα καθώς και για να αποκτήσουν γνώσεις και ηθική διαπαιδαγώγηση. Στο νησί της Κέρκυρας υπήρχαν τέτοιου είδους μοναστήρια όπως το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου του Κατζίνα (Μαντούκι), της Αγίας Ευφημίας, των Αγίων Θεοδώρων και της Λαμποβίτισσας. Στην Κεφαλονιά το μοναστήρι του Αγίου Γερασίμου. Στη Ζάκυνθο το 1566 το αστικό συμβούλιο ζήτησε από τη Βενετία ο ναός του Προδρόμου στο Κάστρο, δημοσίου δικαϊώματος, να μετατραπεί σε παρθενώνα της Κοινότητας³.

Η εκπαίδευση των θηλέων στην Ελλάδα τα πρώτα χρόνια ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους δεν ήταν ισόνομη με την αντίστοιχη εκπαίδευση των

αρρένων. Την περίοδο του 1828-1830 το 90,95% των αρρένων ήταν αναλφάβητοι, σε παρόμοια κατάσταση αναλφαβητισμού βρίσκονταν και οι γυναίκες. Παρόλο που για τους άρρενες ήταν επιτακτική η ανάγκη για εκπαίδευση δεν συνέβαινε το ίδιο και για τις γυναίκες. Η πολυετής συνύπαρξη με τους Οθωμανούς κατακτητές όπου η άνιση αντιμετώπιση των γυναικών ήταν στοιχείο της θρησκείας τους και κατ' επέκταση του πολιτισμού τους οδήγησε στην άνιση αντιμετώπιση των δύο φύλων. Η διάκριση εις βάρος των μαθητριών στην εκπαίδευση θα συνεχιστεί τουλάχιστον για εκατό χρόνια.⁴ Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα από συγγράμματα της εποχής όπου η θέση της γυναίκας στην κοινωνία ήταν περιορισμένη στο να είναι καλή σύζυγος και να ασχολείται με τις δουλειές του σπιτιού όπως το πλύσιμο, η ύφανση κτλ.⁵ Την περίοδο του 1893 η πολιτεία προχωρά στη νομοθετική ρύθμιση που αφορά τη λειτουργία των παρθενωγείων. Η δυσμενή θέση που κατείχε η εκπαίδευση των θηλέων τον 19^ο αιώνα βελτιώνεται. Η εκπαίδευση των κοριτσιών ήταν γεγονός το οποίο άρχισε να ενδιαφέρει την ανερχόμενη αστική τάξη, στην οποία, ήταν εμφανής η επιρροή των δυτικών συστημάτων εκπαίδευσης.

Αρσάκειο Κέρκυρας

Ιδρύθηκε το 1868 αποτελούσε το πρώτο πλήρες σχολείο της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας εκτός Αθηνών. Η Κέρκυρα προτιμήθηκε για την λειτουργία του Ιδρύματος λόγω της γεωγραφικής της θέσης. Η Ελληνική κυβέρνηση προσέφερε στην Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία ένα χρηματικό ποσό εφάπαξ για την ενίσχυση του Ιδρύματος. Την οργάνωση του σχολείου αρχικά ανέλαβε η Καλλιόπη Πετροκοκκίνου, και σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα οργανώθηκε ένα πλήρες Παρθενωγείο.

Στον κανονισμό του Παρθενωγείου (1870)

3. Παναγιώτα Τζιβάρη, «Η εκπαίδευση στα Επάνησα» στο: Θεόδωρος Παππάς (επιμ.), *Εγχειρίδιο Ιστορίας Ιονίων Νήσων*, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων – Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα 2019, σ. 457-467.

4. Βλ. Σπύρος Γ. Κάντας, *Ιστορία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Νότιας Κέρκυρας από το 1892 έως το 1948*, Κέρκυρα 2019, σ. 123.

5. Βλ. Γρηγόριος Περγικάρης, *Ο Παιδαγωγός*, Τυπογραφείων «Ο Κοραΐς» Ι. Ναχαμούλη, Κέρκυρα 1876.

Πίνακας 5

Σχολικό έτος 1927-28	
Κέρκυρα	Σύνολο
Σχολεία Μέσης και Δημοτικής Εκπαίδευσης	29
Αστυνομική Σχολή Πόλεων	1
Στρατιωτική Προπαρασκευαστική Σχολή ⁶	1
Σχολεία Αρρένων	22
Σχολεία Θηλέων	9
Μαθητές (άρρενες)	3.294
Μαθήτριες (θήλεις)	1.753

Πηγή: Κώστας Δέδες, *Οικοτροφείο και Ιεροδιδασκαλείο Κερκύρας (περίοδος 1923-1932)*, Κέρκυρα 1997, σ. 23.

μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι λειτουργούσε α) Προκαταρκτικό Σχολείο, β) Ελληνικό Σχολείο, γ) Νηπιαγωγείο και δ) Διδασκαλείο. Το 1930 δημιουργήθηκε και το Γυμνάσιο. Το Παρθεναγωγείο στην Κέρκυρα με το Διάταγμα της 24ης Απριλίου 1881, αναγνωρίστηκε ως Διδασκαλείο του Κράτους. Οι μαθήτριες που φοιτούσαν το 1871 ανέρχονταν σε 211, αριθμός που ακολούθησε τα επόμενα χρόνια αυξητική πορεία. Στο παρθεναγωγείο φοιτούσαν και υπότροφοι μαθήτριες από διαφορετικές περιοχές της χώρας, μαθήτριες από την Ήπειρο, τα γειτονικά νησιά, την Μικρά Ασία (από το 1922 και μετά). Το 1934 το Αρσάκειο Κερκύρας δεν δέχονταν πλέον νέες εγγραφές αλλά συνέχισε να λειτουργεί μέχρι και να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους και οι τελευταίες μαθήτριες. Η κατάργηση των διδασκαλείων βάσει νόμου πραγματοποιήθηκε το 1937 για να ιδρυθούν οι Παιδαγωγικές Ακαδημίες.

3. Εκπαιδευτικά ιδρύματα στην Κέρκυρα (1927-28)

Κατά την περίοδο 1927-28 στον Δήμο Κερκύρας υπήρχαν οι παραπάνω μονάδες εκπαίδευσης:

Επίσης, λειτουργούσαν και δύο ιδιωτικά εκπαιδευτήρια ξενόγλωσσα τα οποία λειτουργούσαν ως Σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης.

- Ιταλική Εμπορική Σχολή
- Γαλλική Σχολή Θηλέων

Την περίοδο εκείνη λειτούργησε η Δημόσια των Καλών Τεχνών Ακαδημία, η οποία ιδρύθηκε το 1805 και μετατράπηκε σε Δημόσια το 1815. Επιπροσθέτως, η Κερκυραϊκή Σχολή Κερκύρας, ιδρύθηκε το 1927 από τον Μητροπολίτη Κερκύρας Αθηνάγορα και παρείχε πρωτοβάθμια εσωτερική εκπαίδευση για παιδιά Δημοτικού⁷.

6. Σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα της 19ης Ιουλίου 1926, το «Στρατιωτικόν Οικοτροφείον Υπαξιωματικών» Κερκύρας μετονομάστηκε σε «Προπαρασκευαστική Σχολή Υπαξιωματικών». Η φοίτηση στη σχολή ήταν πενταετής, με δυνατότητα περιορισμού της στα τρία έτη, ανάλογα με τα προσόντα των μαθητών που φοιτούσαν σε αυτή.

7. Βλ. Κώστας Δέδες, *Οικοτροφείο και Ιεροδιδασκαλείο Κερκύρας (περίοδος 1923-1932)*, Κέρκυρα 1997, σ. 24-25.

Εικόνα 4.

Λεύκωμα Αρσακειάδων του (1927) από το Αρσάκειο Κερκύρας.

Πηγή: Δικτυακός τόπος Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας, Αρσάκεια - Τυπώσιμα Σχολεία

<https://history.arsakeio.gr/index.php>

Η εκπαίδευση στα Επάνησα εξελίχθηκε και διευκόλυνε την πρόσβαση πολλών παιδιών που έμεναν σε δυσπρόσιτες περιοχές και για οικονομικούς λόγους δεν μπορούσαν να μορφωθούν. Η μόρφωση σε μια αγροτική οικογένεια ήταν πολυτέλεια και τα παιδιά έπρεπε να δουλέψουν για να επιβιώσουν. Η πλάκα, το κονδύλι, η πένα και το μελάνι έδωσαν τη θέση τους στα βιβλία, τα μολύβια και τα τετράδια. Σχολεία αρρένων και θηλέων, μαθητές με μπλε σχολικές ποδιές, οι οποίες για πολλά χρόνια ήταν η επίσημη ενδυμασία των μαθητών έως την κατάργησή τους το 1982. Η μόρφωση ήταν ο «Δούρειος ίππος» για μία καλύτερη ζωή, η Ελλάδα προσπαθεί να εκσυγχρονίσει το εκπαιδευτικό σύστημα και η δημιουργία μικτών σχολείων είναι πλέον γεγονός. Παράλληλα η ύπαρξη φροντιστηρίων ή κατ' οίκον διδασκαλία ήταν απαραίτητη εφόσον το εκπαιδευτικό σύστημα αδυνατούσε να καλύψει τις ανάγκες των μαθητών. Η εκπαίδευση πλέον, είναι δωρεάν και υποχρεωτική αλλά η ύπαρξη φροντιστηρίων δείχνει τις ατέλειες ενός πολλά υποσχόμενου εκπαιδευτικού συστήματος το οποίο δοκιμάζεται σε ένα συνεχόμενα μεταβαλλόμενο πολιτικό περιβάλλον. Η πολιτεία κατανοεί την επιτακτική ανάγκη για μεταρρυθμίσεις και τις υλοποιεί τα επόμενα χρόνια.

4. Σχολικές μεταρρυθμίσεις και επίπεδο εκπαίδευσης πληθυσμού στα Ιόνια Νησιά

4.1. Οι μεταρρυθμίσεις του 1964, 1976, 1981-1985 και 1997

Επιγραμματικά οι μεταρρυθμίσεις που διαμόρφωσαν το εκπαιδευτικό σύστημα στον εικοστό αιώνα είναι: α) Επί κυβερνήσεως Γ. Παπανδρέου και με κύριο εμπνευστή τον Ε. Παπανούτσο, βάση του νομοσχεδίου 4379/1964, «Περί οργάνωσης και διοικήσεως της γενικής (στοιχειώδους και μέσης) εκπαίδευσως» εισάγονται μια σειρά από αλλαγές

στον τομέα της εκπαίδευσης. β) Μετά την μεταπολίτευση του 1974 νομοθετείται μία σειρά νόμων που αποτελούν τη μεταρρύθμιση του 1976-77, με την οποία επιχειρείται η άρση των δυσλειτουργιών στην εκπαίδευση. γ) Με τις μεταρρυθμίσεις της περιόδου 1981-1985 πραγματοποιούνται αλλαγές σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Οι αλλαγές αυτές αποσκοπούσαν στην υποστήριξη της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Οι κυριότερες μεταρρυθμίσεις που έγιναν αφορούσαν την καθιέρωση της δημοτικής ως επίσημη γλώσσα του κράτους, την εισαγωγή του μονοτονικού συστήματος σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, και του θεσμού του σχολικού συμβούλου κ.ά. δ) Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1997 (Ν. 2592/1997) είχε ως στόχο την προώθηση νέων και ριζικών μεταρρυθμίσεων σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης στο ευρύτερο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

4.2. Επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού άνω των δέκα ετών της Κέρκυρας, Κεφαλονιάς, Λευκάδας και Ζακύνθου (1971, 1981, 1991)

Το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού μιας χώρας έχει αντίκτυπο στις δημογραφικές εξελίξεις που παρατηρούνται σε αυτήν και επηρεάζει τους δείκτες της (θνησιμότητα, αναπαραγωγική συμπεριφορά, μέγεθος πληθυσμού, ηλικιακή διάρθρωση πληθυσμού, μετανάστευση). Στον παρακάτω πίνακα θα μελετήσουμε το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού άνω των δέκα ετών τεσσάρων νησιών του Ιονίου: Κέρκυρα, Κεφαλονιά, Λευκάδα και Ζάκυνθο για τα έτη 1971, 1981 και 1991. Στον παρακάτω πίνακα, για κάθε επίπεδο εκπαίδευσης, δεν έχουν συμπεριληφθεί όσοι δήλωσαν αγράμματοι (1971, 1981, 1991), όσοι είχαν δίπλωμα επαγγελματικής σχολής (για το 1971) και όσοι δεν δήλωσαν επίπεδο εκπαίδευσης (1971, 1981).

Πίνακας 6.

ΕΤΟΣ	ΒΑΘΜΙΑΔΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	ΦΥΛΟ	ΝΗΣΙ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
1971	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΡΚΥΡΑ	29.104
1971	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΡΚΥΡΑ	36.932
1971	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΡΚΥΡΑ	4.908
1971	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΡΚΥΡΑ	2.884
1971	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΡΚΥΡΑ	932
1971	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΡΚΥΡΑ	456
1981	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΡΚΥΡΑ	28.218
1981	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΡΚΥΡΑ	25.205
1981	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΡΚΥΡΑ	7.244
1981	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΡΚΥΡΑ	5.619
1981	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΡΚΥΡΑ	2.128
1981	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΡΚΥΡΑ	1.261
1991	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΡΚΥΡΑ	25.019
1991	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΡΚΥΡΑ	23.932
1991	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΡΚΥΡΑ	15.625
1991	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΡΚΥΡΑ	13.382
1991	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΡΚΥΡΑ	3.415
1991	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΡΚΥΡΑ	2.550
1971	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	11.496
1971	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	13.824
1971	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	2.072
1971	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	1.744
1971	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	400

1971	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	252
1981	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	8.397
1981	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	9.094
1981	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	2.709
1981	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	2.674
1981	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	747
1981	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	335
1991	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	7.653
1991	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	7.971
1991	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	4.998
1991	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	4.119
1991	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	1.067
1991	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	888
1971	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΛΕΥΚΑΔΑ	8.132
1971	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΛΕΥΚΑΔΑ	9.740
1971	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΛΕΥΚΑΔΑ	1.048
1971	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΛΕΥΚΑΔΑ	768
1971	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΛΕΥΚΑΔΑ	212
1971	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΛΕΥΚΑΔΑ	128
1981	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΛΕΥΚΑΔΑ	6.710
1981	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΛΕΥΚΑΔΑ	5.410
1981	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΛΕΥΚΑΔΑ	1.282
1981	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΛΕΥΚΑΔΑ	1.167
1981	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΛΕΥΚΑΔΑ	564
1981	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΛΕΥΚΑΔΑ	302

1991	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΛΕΥΚΑΔΑ	5.561
1991	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΛΕΥΚΑΔΑ	4.662
1991	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΛΕΥΚΑΔΑ	2.468
1991	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΛΕΥΚΑΔΑ	1.860
1991	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΛΕΥΚΑΔΑ	797
1991	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΛΕΥΚΑΔΑ	583
1971	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	9.904
1971	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	8.696
1971	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	1.016
1971	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	904
1971	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	196
1971	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	120
1981	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	9.704
1981	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	8.492
1981	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	1.645
1981	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	1.483
1981	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	384
1981	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	396
1991	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	9.262
1991	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	8.612
1991	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	3.469
1991	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	3.126
1991	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Α	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	805
1991	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	Θ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ	692

Πηγή: α) Μαράτου-Αλιμπράντη Λ., «Η εκπαίδευση στην Ελλάδα: Εκπαιδευτικό σύστημα και σχολικός πληθυσμός», στο: *Πληθυσμός και εκπαίδευση στην Ελλάδα: Εξελίξεις και προοπτικές*, ΕΚΚΕ, Αθήνα, 2002, σ. 210-224.

Εικόνα 5.

Η εσωτερική αυλή

του σχολείου

όπως είναι σήμερα.

Πηγή: Δικτυακός τόπος

Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας,

Αρσάκεια - Τοσίτσεια Σχολεία

<https://bistoryarsakeiogn/index.php>

4.2.1. Κέρκυρα

1971

Οι γυναίκες που είχαν επίπεδο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν 36.932 έναντι 29.104 που ήταν οι άνδρες. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο στις δύο άλλες βαθμίδες, διαπιστώνουμε ότι οι άνδρες που είχαν επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ήταν σχεδόν διπλάσιοι από τις γυναίκες, το ίδιο ισχύει και για όσους είχαν επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Παρατηρείται μείωση του πληθυσμού όσων έχουν κάποιο επίπεδο εκπαίδευσης καθώς ανεβαίνουμε βαθμίδα. Η τριτοβάθμια εκπαίδευση ήταν προνόμιο λίγων και είχε άμεση σχέση με τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που ίσχυαν στο νησί από το 1960 και μετά.

1981

Το 1981 διαπιστώνουμε πως οι άρρενες που είχαν επίπεδο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν περισσότεροι από το αντίστοιχο ποσοστό των θηλέων. Επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την ίδια χρονιά είχαν 7.244 άντρες και 5.619 γυναίκες. Διαπιστώνουμε πως η διαφορά αρχίζει να μειώνεται σε σχέση με το 1971. Επίσης, το 1981 αυξήθηκε ο πληθυσμός με επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

1991

Το 1991, παρατηρούμε πως υπάρχει μείωση όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, δεν συμβαίνει το ίδιο για την τριτοβάθμια και δευτεροβάθμια. Πιθανόν, για την μείωση αυτή να είναι υπεύθυνη η υπογεννητικότητα που αρχίζει να γίνεται ορατή τις τελευταίες δεκαετίες στην Ελλάδα.

4.2.2. Κεφαλονιά

1971

Το έτος 1971 στην Κεφαλονιά 25.320 άτομα είχαν επίπεδο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (μεγάλος αριθμός σε σχέση με τις υπόλοιπες βαθμίδες). Τα σημεία που πρέπει να εστιάσουμε την προσοχή μας είναι τα εξής: α) Οι γυναίκες με επίπεδο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι περισσότερες από τους άντρες, κάτι το οποίο δεν ισχύει για τις υπόλοιπες βαθμίδες και β) Υπάρχει μία μεγάλη μείωση του πληθυσμού καθώς ανεβαίνουμε βαθμίδα.

1981

Το 1981 συνολικά έχουμε 17.491 άτομα με επίπεδο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 5.383 δευτεροβάθμιας και 1.082. τριτοβάθμιας. Διαπιστώνουμε πως όπως το 1971 έτσι και το 1981 υπάρχει μείωση του

πληθυσμού καθώς αλλάζουμε βαθμίδα, αλλά επι-
προσθέτως και ένα προβάδισμα των θηλέων στην
πρωτοβάθμια εκπαίδευση που βέβαια δεν διατη-
ρείται στις υπόλοιπες βαθμίδες.

1991

Το 1991 συνολικά 15.624 άτομα δήλωσαν ότι εί-
χαν επίπεδο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 9.117
δευτεροβάθμιας και τέλος 1.955 τριτοβάθμιας. Πα-
ρατηρούμε πως υπάρχει μία διαφορά ανάμεσα
στους άντρες και στις γυναίκες στην πρωτοβάθμια
(δεν είναι πολύ μεγάλη) και σχεδόν διπλασιασμός
του πληθυσμού που έχει επίπεδο τριτοβάθμιας εκ-
παίδευσης.

4.2.3. Λευκάδα

1971

Στη Λευκάδα το 1971 έχουμε 17.872 άτομα με επί-
πεδο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (αριθμός μεγάλος
σε σχέση με τις υπόλοιπες βαθμίδες), 1.816 δευτε-
ροβάθμιας και 340 με επίπεδο τριτοβάθμιας. Τα
σημεία που παρουσιάζουν ενδιαφέρον είναι: α) Η
αριθμητική υπεροχή των θηλέων έναντι των αρ-

ρένων στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, κάτι που
δεν διατηρείται και για τις υπόλοιπες βαθμίδες β)
Η φθίνουσα πορεία του πληθυσμού που έχει δεχ-
θεί κάποια μορφή εκπαίδευσης καθώς ανεβαίνου-
με βαθμίδα.

1981 - 1991

Από το 1981 έως το 1991 παρατηρείται μείωση του
ποσοστού του πληθυσμού που έχει δεχθεί πρωτο-
βάθμια εκπαίδευση. Εντύπωση προκαλεί το γεγο-
νός ότι οι άρρενες υπερτερούσαν αριθμητικά έναν-
τι των θηλέων όσον αφορά το επίπεδο πρωτοβάθ-
μιας εκπαίδευσης.

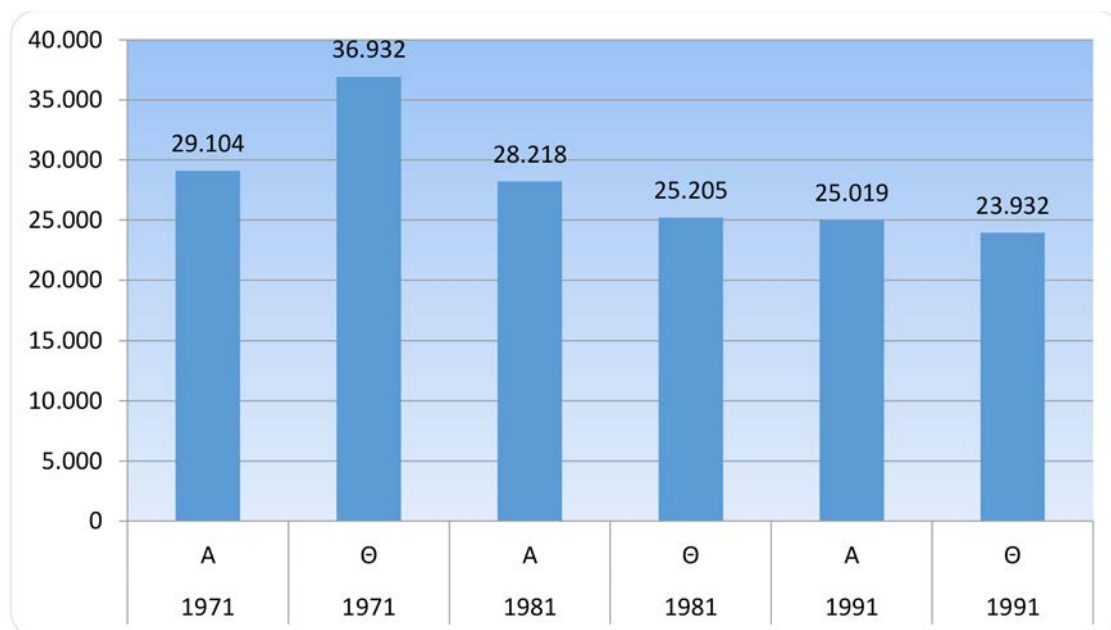
4.2.4. Ζάκυνθος

1971, 1981, 1991

Οι άνδρες με επίπεδο πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθ-
μιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης υπερτερούν
αριθμητικά έναντι των γυναικών σε όλες τα επίπε-
δα εκπαίδευσης. Μοναδική περίπτωση το 1981
όπου οι γυναίκες με επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαί-
δευσης υπερτερούν με μία μικρή διαφορά.

Γράφημα 1

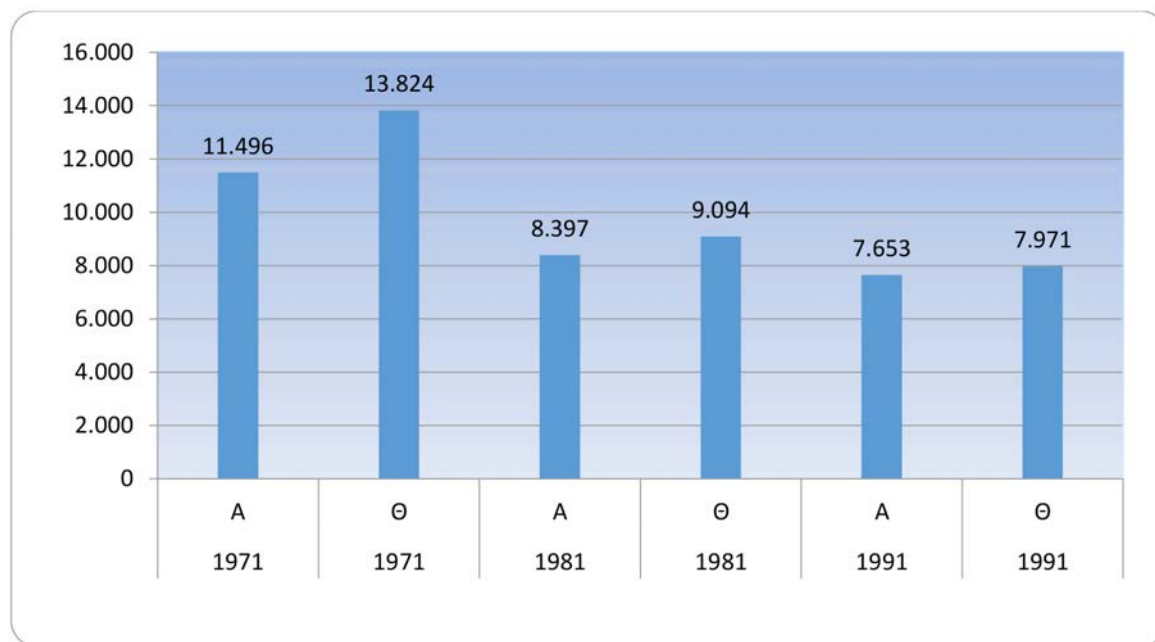
Κέρκυρα - Μεταβολή του πληθυσμού (άνω των δέκα ετών) θηλέων
και αρρένων με επίπεδο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Πηγή: α) Μαράτου-Αλιμπράντη Λ., «Η εκπαίδευση στην Ελλάδα: Εκπαιδευτικό σύστημα και σχολικός πληθυσμός», στο: *Πόλη-
δυσμός και εκπαίδευση στην Ελλάδα: Εξελίξεις και προοπτικές*, ΕΚΚΕ, Αθήνα, 2002, σ. 210-224.

Γράφημα 2

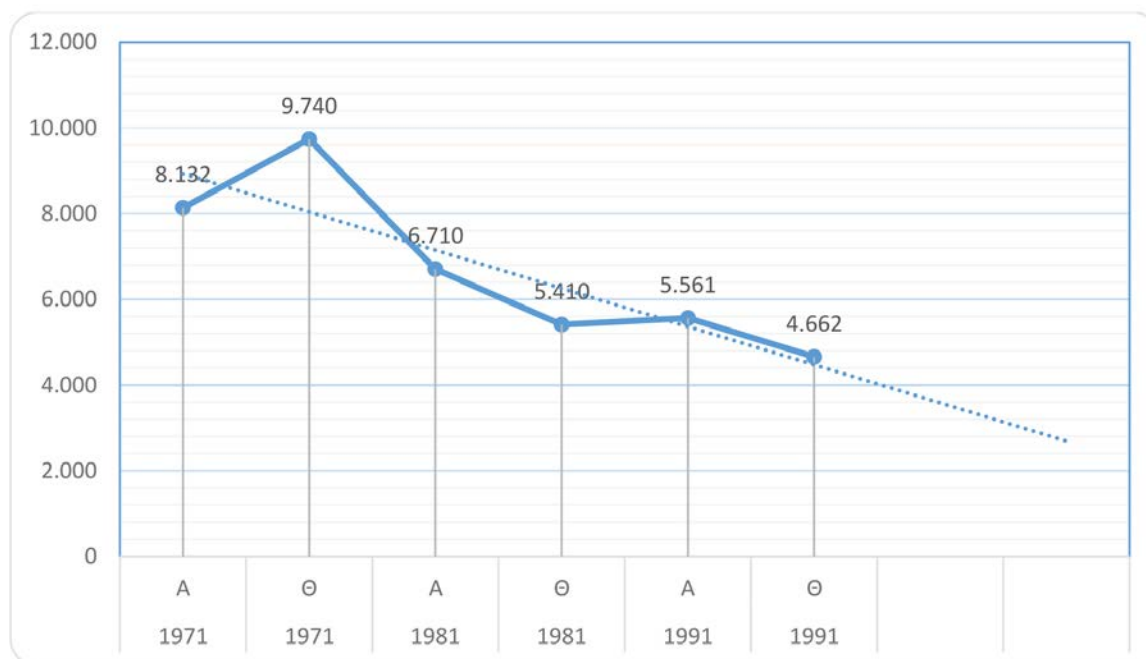
Κεφαλονιά - Μεταβολή του πληθυσμού (άνω των δέκα ετών) θηλέων και αρρένων με επίπεδο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Πηγή: α) Μαράτου-Αλιμπράντη Λ., ό.π., σ. 210-224.

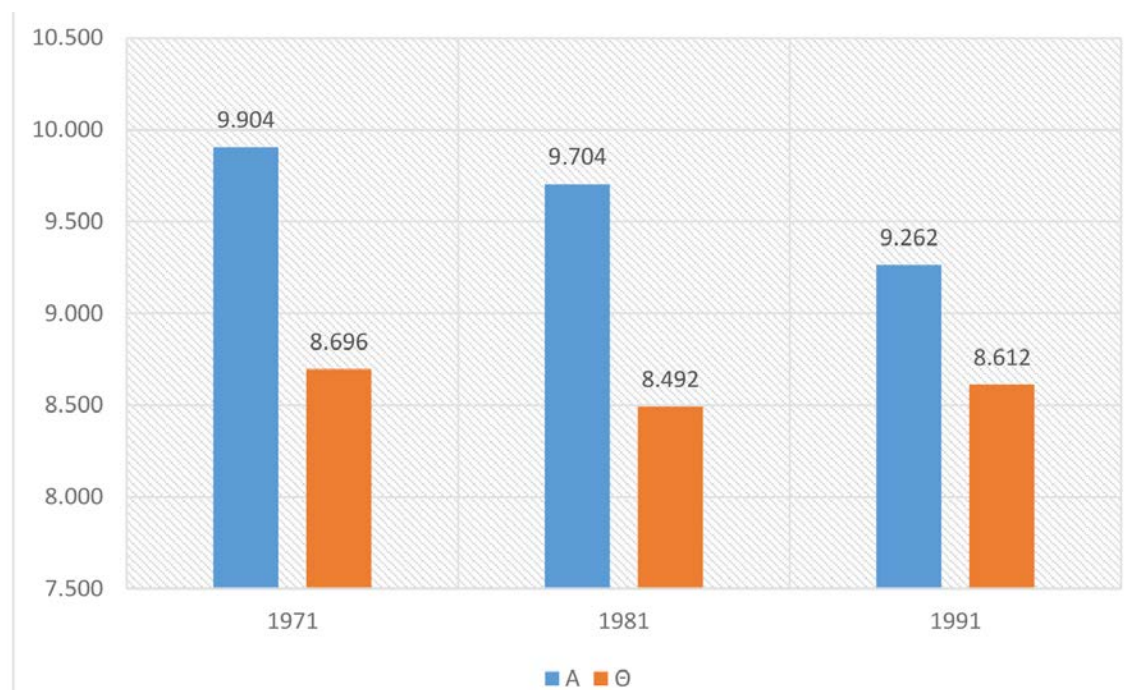
Γράφημα 3

Λευκάδα - Μεταβολή του πληθυσμού (άνω των δέκα ετών) θηλέων και αρρένων με επίπεδο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Πηγή: α) Μαράτου-Αλιμπράντη Λ., ό.π., σ. 210-224.

Γράφημα 4
Ζάκυνθος - Μεταβολή του πληθυσμού (άνω των δέκα ετών) θηλέων
και αρρένων με επίπεδο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Πηγή: α) Μαράτου-Αλιμπράντη Λ., ό.π., σ. 210-224.

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, διαπιστώνουμε πως και για τα τέσσερα νησιά (Κέρκυρα, Κεφαλονιά, Λευκάδα, Ζάκυνθος) ο συνολικός πληθυσμός των ατόμων που δήλωσαν επίπεδο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για τα έτη 1971, 1981 και 1991 ακολουθεί πτωτική πορεία ενώ για τη δευτεροβάθμια και την τριτοβάθμια ανοδική. Το ποσοστό αυτό βέβαια εξαρτάται από την εκάστοτε μείωση ή αύξηση του πληθυσμού. Κατά τη διαδικασία συλλογής δεδομένων (απογραφή) υπάρχει πάντα και ένα μικρό ποσοστό απόκλισης από τα πραγματικά δεδομένα και εξαρτάται από τον μη εντοπισμό ενός ποσοστού του πληθυσμού ή την δήλωση ψευδών στοιχείων σχετικά με το επίπεδο εκπαίδευσής του.

Η εκπαίδευση των μαθητών στα Ιόνια Νησιά πριν και μετά την Ένωση με την Ελλάδα πέρασε μέσα από αρκετά στάδια, ο *Επανεθνικισμός* ήταν υπαρκτός και ήταν βαθύτατα επηρεασμένος από τα

δυτικά πρότυπα εκπαίδευσης. Οι δυσλειτουργίες όμως της εκπαίδευσης ήταν ορατές και αφορούσαν το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο των μαθητών, την έλλειψη εκπαιδευτικού προσωπικού και την απουσία κτιριακών υποδομών. Η περίοδος μετά την Ένωση για τα Ιόνια Νησιά ακολούθησε μία διαδρομή όπου αντικατόπτριζε την κατάσταση στην οποία βρίσκονταν η κοινωνία. Η έλλειψη οικονομικών πόρων, οι επιπτώσεις του μεσοπολέμου, του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και της Στρατιωτικής Δικτατορίας οδήγησαν σε μία γκρίζα περίοδο το εκπαιδευτικό σύστημα. Ο πληθυσμός των αστικών κέντρων ήταν σε καλύτερη κατάσταση διότι η πρόσβαση στο σύστημα υγείας και εκπαίδευσης ήταν πιο εύκολη. Οι ορεινές και αγροτικές περιοχές της Ελλάδας και συνεπώς των Επτανήσων βρίσκονταν σε χειρότερη θέση. Η οικονομική εξαθλίωση των οικογενειών και οι απομακρυσμένες εοτίες πολιτισμού δημιούργησαν τα χαμηλά ποσοστά εκπαίδευσης του μαθητικού δυναμικού.

Το υψηλό μορφωτικό επίπεδο ενός λαού επηρεάζει και διαμορφώνει τη δομή και τη δυναμική της οικογένειας. Οι γυναίκες πλέον συμμετέχουν ισότιμα στην αγορά εργασίας. Η εκπαίδευση και η ανατροφή των παιδιών έχει διαφοροποιηθεί σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Μια οικογένεια ολιγομελή στην εποχή μας παρουσιάζει περισσότερα πλεονεκτήματα από την αντίστοιχη πολυπληθής γεγονός, που σε μεγάλο βαθμό επηρεάζει τους

δείκτες γονιμότητας στις ανεπτυγμένες χώρες και οδηγεί στη μείωση του πληθυσμού. Για ένα ολοκληρωμένο εκπαιδευτικό σύστημα που θα λειτουργεί εύρυθμα για όλους μας και κυρίως για τις επόμενες γενιές θα ήταν καλό να ενισχυθούν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης (σωστές αναλογίες μαθητών και διδασκόντων, ενίσχυση εκπαίδευσης ΑΜΕΑ, ενίσχυση διαπολιτισμικής εκπαίδευσης κ.τ.λ.).

Βιβλιογραφία

- Αγγελομμάτη-Τσουγκαράκη, Ελένη, *Η Ιόνιος Ακαδημία. Το χρονικό της ίδρυσης του πρώτου Ελληνικού Πανεπιστημίου (1811-1824)*, Αθήνα 1997.
- Ασωνίτης, Σ. – Παππάς Θ., *Τοπική Ιστορία Γ' Γυμνασίου. Βιβλίο Εκπαιδευτικού*, ΟΕΔΒ – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα 2006.
- Δέδες, Κώστας, *Οικοτροφείο και Ιεροδιδασκαλείο Κέρκυρας (περίοδος 1923-1932)*, Κέρκυρα 1997.
- Ευστρατόγλου, Άγγελος, *Οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις του αναδραστησιμού στην Ελλάδα*, Αθήνα, εκδ. Τυποθήτω, 1999.
- Ζιώγου-Καραστεργίου, Σιδηρούλα, *Η μέση εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα (1830- 1893)*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας – Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1986.
- Ζούμπου, Παρασκευή, *Εμπορική Σχολή Κέρκυρας 56 Χρόνια επαγγελματικής Εκπαίδευσης*, εκδ. Βάνιας 2019.
- Ηλίου, Μαρία, *Εκπαιδευτική και κοινωνική δυναμική*, Αθήνα, εκδ. Πορεία, 1984.
- Θεοτόκης, Σπυρίδων, *Περί της εκπαιδύσεως εν Επτανήσω (1453-1864)*, *Κερκυραϊκά Χρονικά*, τ. 5, Κέρκυρα 1956.
- Κάντας, Σπύρος Γ., *Ιστορία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Νότιας Κέρκυρας από το 1892 έως το 1948*, Κέρκυρα 2019.
- Κοντογιαννοπούλου – Πολυδωρίδη Γ., *Εκπαιδευτική πολεμική και πρακτική: Κοινωνιοδογική ανάλυση*, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2003.
- Κοτσαμάνης, Βύρων, *Οι δημογραφικές εξελίξεις κατά τη μεταπολεμική περίοδο στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης και της Ελλάδας*, ΕΚΚΕ, Αθήνα 2000.
- Κουρκουμέλης, Νίκος Κ., *Η εκπαίδευση στην Κέρκυρα κατά τη διάρκεια της Βρετανικής προστασίας (1816-1864)*, Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων, Αθήνα 2002.
- Κουρκουμέλης, Νίκος Κ., «Η εκπαίδευση στην Κέρκυρα. Από τους Γάλλους Δημοκρατικούς έως την Ένωση (1797-1864)» στο: Θεόδωρος Παππάς (επιμ.), *Εγχειρίδιο Ιστορίας Ιονίων Νήσων*, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων – Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα 2019, σ. 472-485.
- Κυρίδης, Αργύρης Γ., *Η ανισότητα στην Ελληνική εκπαίδευση και η πρόσβαση στο Πανεπιστήμιο (1955-1985)*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2003.
- Κωτοίκης, Βαγγέλης, *Οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης*, εκδ. Έλλην, Αθήνα 1990.

- Λεοντοίνης, Γεώργιος Ν., *Ζητήματα Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας και εκπαίδευσης*, Αθήνα 2000.
- Μαράτου-Αλιμπράντη Λ., «Η εκπαίδευση στην Ελλάδα: Εκπαιδευτικό σύστημα και σχολικός πληθυσμός», στο: *Πληθυσμός και εκπαίδευση στην Ελλάδα: Εξελίξεις και προοπτικές*, ΕΚΚΕ, Αθήνα, 2002, σ. 208-220.
- Μιτίλης, Αχιλλέας, *Οι μειονότητες μέσα στη σχολική τάξη: Μία σχέση αλληλεπίδρασης*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1998.
- Μπουζακας, Σήφης, *Νεοελληνική εκπαίδευση (1821-1998)*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2006.
- Μουσούρου Λ., *Οικογένεια και παιδί στην Αθήνα*, εκδ. Εστία, Αθήνα 1988.
- Οικονομίδης, Ι., *Εκδόσεις περί της Δημόσιας Εκπαιδύσεως Καθυποβηθείσα τη Ευγενεσάτη Βουλή του Δωδέκατου Κοινοβουλίου κατά την πρώτην αυτής Σύνοδον υπό του προσκαίρως επιτεδούντος καθήκοντα Άρχοντος*, Τυπογραφείο Ερμής Αντωνίου Τερζάκη, Κέρκυρα 1862.
- Παπαδάκης, Μ.-Τσίμπος, Κ., *Δημογραφική Ανάλυση. Αρχές- Μέθοδοι-Υποδείγματα*, εκδ. Σταμούλη, Αθήνα 2016.
- Παππάς Θ., (επιμ.), *Εγχειρίδιο Ιστορίας Ιονίων Νήσων*, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων - Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα 2019.
- Παππάς Θ., (επιμ.), *Εστίες ποδητισμού στη νήσο Κέρκυρας*, Εργαστήριο Τεκμηρίωσης Πολιτιστικής και Ιστορικής Κληρονομιάς – Τμήμα Αρχαιονομίας και Βιβλιοθηκονομίας, Κέρκυρα 2011.
- Παππάς, Θ., *Η μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας στις Ανθρωπιστικές Επιστήμες*, εκδ. Καρδαμίτσα, 2η έκδοση με προσθήκες και βελτιώσεις, Αθήνα 2016.
- Τομαρά-Σιδέρη, Μ., *Ιστορική Δημογραφία: Από τις δημογραφικές διαδικασίες στις συνδυαστικές νοοτροπίες και συμπεριφορές*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1998.
- Τσαούσης, Δημήτρης Γ., *Κοινωνική Δημογραφία*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991.
- Τσαούσης, Δημήτρης Γ., *Το Ελληνικό Πανεπιστήμιο στο κατώφλι του 21^{ου} αι. Ζητήματα εκπαιδευτικής ποδητικής*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1993.
- Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος, *Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1987.
- Περδικάρης, Γρηγόριος, *Ο Παιδαγωγός*, Τυπογραφείων «Ο Κораΐς» Ι. Ναχαμούλη, Κέρκυρα 1876.
- Τζιβάρα, Παναγιώτα, «Η εκπαίδευση στα Επτάνησα» στο: Θεόδωρος Παππάς (επιμ.), *Εγχειρίδιο Ιστορίας Ιονίων Νήσων*, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων - Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα 2019, σ. 457-467.